

KAMILA FASZCZA

Szczecin

INSTYTUT BAŁTYCKI 1925–1939

Jedną z wielu konsekwencji światowego konfliktu wojennego z lat 1914–1918 był powrót niepodległej Polski na mapę Europy. Odbudowa struktur państwowych II Rzeczypospolitej wiązała się m.in. z odrodzeniem nauki, przed którą stanęły niespotykane dotąd możliwości rozwoju i kontaktów z zagranicznymi ośrodkami. Dotychczasowe relacje o charakterze prywatnym ustąpiły miejsca szerokiej współpracy.

Wraz z odzyskaniem dostępu do morza problematyka bałtycka zyskała istotne znaczenie, wchodząc stopniowo w orbitę zainteresowań polskiej nauki¹. Wynikało to nie tylko z rozwoju gospodarki morskiej, lecz związane było również z wymogami polskiej racji stanu, która w dużym stopniu determinowała przedmiot zainteresowań badaczy. W szczególności na ziemiach zachodnich II Rzeczypospolitej rosła świadomość koniczności „naukowej obrony” Pomorza wobec niemieckich nacisków polityczno-propagandowych. Na mocy traktatu wersalskiego bowiem, podpisanego 28 czerwca 1919 r., przegrane państwo utraciło zdecydowaną większość Wielkopolski oraz część dawnych Prus Królewskich z dostępem do morza. Tym samym powzięte w Paryżu decyzje okazały się niezwykle niekorzystne dla Niemiec, których terytorium zostało przedzielone tzw. polskim korytarzem. Termin ten, utworzony na potrzeby propagandy, dzięki energicznej akcji geografów, historyków, politologów i publicystów inspirowanych z Berlina rozpowszechnił się w nauce zachodnioeuropejskiej. Powstanie na terytorium niemieckim kilku instytucji naukowych mających na celu prowa-

---

¹ M. Mroczo, *Polska myśl zachodnia 1918–1939*. Poznań 1986, s. 29.

dzenie badań nad środkowo-wschodnią Europą, takich jak Instytut Królewiecki (*Institut für ostdeutsche Wirtschaft an der Albertus-Universität*), Instytut Kiloński (*Institut für Weltwirtschaft und Seeverkehr an der Universität Kiel*), Instytut Europy Wschodniej we Wrocławiu (*Osteuropa-Institut*) oraz Instytut w Stuttgarcie (*Deutsches Ausland-Institut*), nie tylko gwarantowało uczonym zza zachodniej granicy stały napływ informacji dotyczących m.in. zagadnień gospodarczych, historycznych czy etnograficznych Polski; dostarczało ono również propagandzie rewizjonistycznej cennych argumentów w jej akcji zmierzającej do wykazania germańskiego charakteru ziem zachodnich II Rzeczypospolitej². Poglądy te – które znalazły swoje odbicie w pracach takich, jak: *Das geraubte deutsche Westpreußen* Gustava Röthego³, *Die Entdeutschung Westpreußens und Posens* Hermanna Rauschninga⁴, *Geschichte des deutschen Weichsellandes* Ericha Keysera⁵, *Ostpreußen und der polnische Korridor* Wilhelma Deutickego⁶, *Ostpreußen, Deutschland und der polnische Korridor als Verkersproblem* Alberta von Muehlenfelsa⁷ czy też w opracowaniu zbiorowym *Deutschland und der Korridor*⁸ – kształtowały za granicą wypaczony pogląd na temat dawnych dziejów Pomorza polskiego i jego ówczesnej sytuacji. Ponadto w sposób szczególnie uwydatniały potrzebę prowadzenia własnych badań przez rodzimych uczonych oraz publikacji ich wyników, *tak by z miejsca przywoździć i odeprzeć te z reguły kłamliwe twierdzenia*⁹.

Realizacji tego postulatu służyć miała ogólnopolska instytucja naukowa z siedzibą w Toruniu, zajmująca się tematyką bałtycką i pomorską, powołana do życia 31 sierpnia 1925 r. pod nazwą Instytut Bałtycki. Do jego powstania w du-

² Szerzej na ten temat: B. Piotrowski, *Badania nad Polską i krajami nadbałtyckimi na uniwersytecie królewieckim (1916–1932)*. „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” 1983, z. 35; T. Mar-ski, *Instytuty w Niemczech na służbie propagandy*. W: *Przeciw propagandzie korytarzowej*. Red. J. Borowik. Toruń 1930.

³ G. Röthe, *Das geraubte deutsche Westpreußen*. Danzig 1926.

⁴ H. Rauschning, *Die Entdeutschung Westpreußens und Posens*. Danzig 1930.

⁵ E. Keyser, *Geschichte des deutschen Weichsellandes*. Leipzig 1939.

⁶ W. Deuticke, *Ostpreußen und der polnische Korridor*. Jena 1921.

⁷ A. v. Muehlenfels, *Ostpreußen, Deutschland und der polnische Korridor als Verkersproblem*. Königsberg 1930.

⁸ *Deutschland und der Korridor*. Hg. v. F. Heiß, A. Hillen-Ziegfeld. Berlin 1933.

⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dalej MSZ), sygn. B 24535: Drugie Sprawozdanie złożone przez Dyрекcję na Walnym Zgromadzeniu Instytutu Bałtyckiego, 5.10.1928, k. 14.

zym stopniu przyczynili się uczeni z Uniwersytetu Poznańskiego oraz działacze powstałego w 1921 r. Związku Obrony Kresów Zachodnich, który Marian Orzechowski nazwał *najbardziej masowym i reprezentatywnym rzecznikiem orientacji piastowskiej w polskiej myśli politycznej okresu międzywojennego*¹⁰. Na zebraniu założycielskim obecni byli m.in.: przewodniczący spotkania doc. Stanisław Kozierowski, prof. Stanisław Srokowski, dr Józef Kolanowski, Mieczysław Korzeniewski, Marian Drozdowski oraz Kazimierz Gołuchowski¹¹. W intencji założycieli głównym zadaniem Instytutu Bałtyckiego było *badanie stosunków gospodarczych, politycznych i narodowościowych itp. wybrzeża bałtyckiego pod kątem widzenia, związanych z nimi interesów polskich*¹². A zatem przedmiotem studiów badaczy związanych z tą instytucją miały być zagadnienia, jak tłumaczył Józef Borowik, *z którymi łączy się obecne zainteresowanie polityczne państwa polskiego*¹³. W tym celu członkowie zobowiązali się do gromadzenia i ewidencji materiałów naukowych, utrzymywania pracowni i bibliotek, informowania szerokiej opinii publicznej, czynników rządowych oraz organizacji gospodarczych o wynikach prowadzonych badań poprzez publikację prac naukowych służących obronie interesów polskich związanych z Bałtykiem oraz urządzenie zebrań dyskusyjnych¹⁴. Do rejestru stowarzyszeń Sądu Powiatowego w Toruniu Instytut Bałtycki został wpisany 27 lutego 1926 r.¹⁵

Zarząd zebrał się po raz pierwszy 8 marca 1926 r., w następującym składzie: prezes – starosta pomorski dr Józef Wybicki, wiceprezes – ks. dr Stanisław Kozierowski, sekretarz – dr Józef Kolanowski, skarbnik – senator dr Otton Steinborn, a także: dyrektor Związku Obrony Kresów Zachodnich Mieczysław Korzeniewski, Maksymilian Hasiński oraz Stanisław Srokowski. W skład kuratorium weszli: wojewoda poznański Adolf Bniński, prezes Towarzystwa im. Adama Mickiewicza mecenas Antoni Ossuchowski i wojewoda pomorski dr Stanisław Wachowiak¹⁶. W 1928 r. instytucja liczyła sobie 74 członków zwy-

---

¹⁰ M. Orzechowski, *Problem dostępu do morza w polskiej myśli politycznej 1920–1945*. „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” 1970, z. 12, s. 26.

¹¹ *Instytut Bałtycki w Toruniu*. „Kurier Poznański” nr 211, 12.09.1925, s. 3.

¹² AAN, MSZ, sygn. B 23561: Statut Instytutu Bałtyckiego, 1926, k. 44.

¹³ J. Borowik, *Pięć lat pracy Instytutu Bałtyckiego*. Toruń 1932, s. 8.

¹⁴ K. Koźmiński, *Instytut Bałtycki*. „Polska Zbrojna” nr 186, 8.07.1926, s. 2.

¹⁵ AAN, MSZ, sygn. B 23561: Statut..., k. 44.

¹⁶ Tamże, sygn. B 24535: Sprawozdanie złożone przez Dyрекcję na Walnym Zgromadzeniu Instytutu Bałtyckiego, 17.01.1927, k. 1.

czajnych, dwóch dożywotnich oraz jednego honorowego w osobie ministra Eugeniusza Kwiatkowskiego¹⁷.

Zgodnie z treścią statutu szczególna rola przypadała dyrektorowi, powoływanemu przez kuratorium. Do jego wyłącznej kompetencji bowiem należało dbanie o stronę naukową prac oraz *kierowanie działalnością Instytutu i powoływanie oraz zwalnianie asystentów (tj. personelu naukowego)*¹⁸. Jako pierwszy kierownictwo nad instytucją objął Stanisław Srokowski. Ukończył on studia historyczne i przyrodnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, pracował m.in. w krakowskiej Polskiej Komisji Likwidacyjnej oraz jako rzeczoznawca z geografii w Biurze Prac Kongresowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych, by następnie w 1920 r. objąć placówkę konsularną w Królewcu, a w 1923 r. – w Hamburgu¹⁹. Niestety, po kilku miesiącach zrezygnował ze stanowiska dyrektora – z powodu konfliktów z członkami zarządu i kuratorium, lecz oficjalnie motywując swoją rezygnację brakiem zainteresowania i poparcia prac placówki przez społeczeństwo²⁰.

Według sprawozdania z 17 stycznia 1927 r. w pierwszym okresie swojego istnienia Instytut Bałtycki działał stosunkowo niewiele na polu naukowym²¹. Przyczynami tego stanu rzeczy były koncentracja wysiłków na – niezbędnej w początkowym okresie działalności – pracy organizacyjnej, brak wystarczających środków finansowych oraz szerszych kontaktów w świecie nauki polskiej i zagranicznej, jak również częsta nieobecność dyrektora w Toruniu. Nowa inicjatywa spotkała się ponadto z pełnym nieufnością przyjęciem, co zmusiło członków założycieli do podjęcia działań zmierzających do *złamania pierwszych lodów zupełnego chłodu społeczeństwa wobec czegoś całkowicie jeszcze nieznanego i nieumiejącego się na zewnątrz niczym wylegitymować poza statutem, dobrą wolą i chęcią służenia słusznej sprawie*²². Temu celowi służyć miała m.in. podróż dyrektora instytutu do krajów bałtyckich: Litwy, Łotwy i Estonii, aby nawiązać

---

¹⁷ Tamże, Drugie Sprawozdanie..., k. 14.

¹⁸ Tamże, sygn. B 23561: Statut..., k. 44.

¹⁹ M. Szostakowska, *Stanisław Srokowski (1872–1950). Polityk, dyplomata, geograf*. Olsztyn 1999, s. 10–44.

²⁰ AAN, MSZ, sygn. B 24535: Sprawozdanie..., k. 2.

²¹ Tamże, k. 3.

²² Tamże.

stosunki z tamtejszymi ośrodkami naukowymi oraz pozyskać poparcie polskich placówek dyplomatycznych²³.

Do końca 1927 r. sprawy skandynawskie natomiast traktowane były drugorzędnie przez uczonych zrzeszonych wokół idei bałtyckiej. Duży wpływ na tę sytuację miało objęcie kierownictwa Instytutu Bałtyckiego przez geografa Stanisława Srokowskiego, a następnie historyka Teodora Tyca, docenta Uniwersytetu Poznańskiego. W opinii Tyca prace instytutu powinny się koncentrować wokół szeroko rozumianej problematyki pomorskiej (stosunki gospodarczo-społeczne, prawno-państwowe, polityczne, kulturalno-oświatowe, regionalizm kaszubski), w odpowiedzi na rewizjonistyczne hasła niemieckie²⁴. Zły stan zdrowia dyrektora stanął na drodze do urzeczywistnienia ambitnego naukowego programu działania, jaki pragnął on nadać Instytutowi Bałtyckiemu. Teodor Tyc zmarł 5 sierpnia 1927 r. Rozwinięcie działalności placówki na większą skalę nastąpiło wraz z objęciem stanowiska dyrektora przez ichtiologa Józefa Borowika tego samego roku. Studia na wydziale matematyczno-przyrodniczym ukończył on na uniwersytecie w Petersburgu. Do kraju powrócił w 1920 r. i znalazł zatrudnienie m.in. w Departamencie Rolnictwa Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej jako ekspert w dziedzinie gospodarki rybnej. Od 1926 r. pracował w Państwowym Instytucie Naukowym Gospodarstwa Wiejskiego²⁵. Jego wybitna osobowość na długie lata wpłynęła na kształt działalności placówki. Jednym z celów, niezaprzeczalnie istotnym, który stawiał sobie Józef Borowik w swojej działalności jako dyrektor Instytutu Bałtyckiego, było *skupienie sił [...] pod hasłem naukowej obrony Pomorza*²⁶. Służyć temu miała *aktywność, oparta na popularyzowaniu poszukiwań naukowych i stwierdzeniu faktów historycznych, etnicznych i geograficznych*²⁷. Problem ten został poruszony również na Zjeździe Naukowym w Gdańsku w 1930 r.²⁸

---

²³ Tamże, k. 5.

²⁴ B. Piotrowski, *O Polskę nad Odrą i Bałtykiem. Myśl zachodnia i badania niemcoznawcze Uniwersytetu Poznańskiego (1919–1939)*. Poznań 1987, s. 47.

²⁵ M. Boduszyńska-Borowikowa, *Życie jak płomień. O życiu i pracach Józefa Borowika*. Gdańsk 1972, s. 8–88.

²⁶ AAN, MSZ, sygn. B 24535: Drugie Sprawozdanie..., 5.10.1928, k. 14.

²⁷ J. Borowik, *Naukowa obrona Pomorza a Instytut Bałtycki*. Warszawa 1930.

²⁸ AAN, MSZ, sygn. B 24535: Protokół Zjazdu Naukowego w Gdańsku, 9.03.1930, k. 50.

Z powodu trudnej sytuacji finansowej Instytut Bałtycki nie dysponował własną kadrą. Aż do 1931 r. jedynym pracownikiem etatowym był dyrektor²⁹. Tym większą rolę zatem odgrywała akcja propagująca działalność placówki w środowisku akademickim, mająca na celu pozyskanie współpracowników. W 1932 r. Józef Borowik pisał, iż *pierwszym warunkiem w organizowaniu pracy naukowej jest bezpośrednia, bliska i stała styczność osobista Dyrektora Instytutu z przedstawicielami świata naukowego*³⁰. Dzięki staraniom kolejnych kierowników placówki stopniowo udało się nakłonić do współpracy wielu wybitnych polskich naukowców tamtego okresu. Według sprawozdania z jej pięcioletniej działalności, w 1932 r. było ich dziewięćdziesięciu, w tym przeważająca liczba profesorów polskich szkół wyższych³¹. Wśród nich wymienić należy Henryka Bagińskiego, Romana Dybowskiego, Stefana Dziewulskiego, Józefa Feldmana, Karola Górskiego, Marcelego Handelsmana, Kazimierę Jeżową, Leona Koczego, Władysława Konopczyńskiego, Ludwika Landaua, Romana Lutmana, Zygmunta Łempickiego, Andrzeja Niesiołowskiego, Stanisława Nowogródzkiego, Władysława Okińskiego, Mikołaja Rudnickiego, Stanisława Sawickiego, Mieczysława Tretera, Kazimierza Tymienieckiego, Kazimierza Tyszkowskiego, Kazimierza Zakrzewskiego i Tadeusza Zielińskiego.

Niewątpliwą zasługą Instytutu Bałtyckiego była jego szeroka działalność wydawnicza. Stanowiła ona odpowiedź na niezwykle aktywną działalność niemieckich uczonych, skupionych wokół prężnie działających ośrodków naukowych. Roszczenia terytorialne wysuwane przez władze w Berlinie wielokrotnie znajdowały bowiem uzasadnienie w pracy badawczej tych uczonych. Jej rezultaty przedstawiane były natomiast w licznych publikacjach, docierających do krajów zachodniej Europy, państw bałtyckich oraz skandynawskich. Powodowało to niezwykle niekorzystną dla interesów państwa polskiego sytuację, w której zagraniczni uczeni, przyjmując do wiadomości stanowisko niemieckie, nie mieli dostępu do polskich opracowań dotyczących tego samego zagadnienia³². Tym samym wrogie hasła rewizjonistyczne, zręcznie uargumentowane, mogły znajdować zrozumienie wśród opinii publicznej obcych państw. By przeciwdziałać tej

---

²⁹ B. Piotrowski, *W służbie nauki i narodu. Instytut Bałtycki w latach 1925–1939*. Poznań 1991, s. 52.

³⁰ J. Borowik, *Pięć lat pracy...*, s. 16.

³¹ Tamże, s. 12.

³² S. Potocki, *The Baltic Institute and Scandinavian Studies in Poland*. „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” 1974, z. 20, s. 5.

jednostronnej ocenie antagonizmu polsko-niemieckiego i jego źródeł, konieczne było podjęcie energicznej akcji wydawniczej, skierowanej także do zagranicznych ośrodków naukowych. Po objęciu stanowiska dyrektora instytutu Józef Borowik pisał: [...] *od początku nasz główny wysiłek organizacyjny został skierowany ku nawiązaniu ścisłej styczności ze światem naukowym i zmierzał do zorganizowania systematycznych studiów nad zagadnieniami pomorskimi; pod tym względem właśnie wydawnictwa dają świadectwo zasięgu naszych stosunków jak też wartości nawiązanych kontaktów*³³.

Uczeni związani z działalnością placówki najczęściej podejmowali prace badawcze z zakresu archeologii, historii, geografii, etnografii, rzadziej filologii, ekonomii i socjologii. Dorobek naukowy z okresu rozbiorów wielokrotnie okazywał się niewystarczający w nowych politycznych realiach. Władysław Łęga na łamach „Pamiętnika Instytutu Bałtyckiego” zwracał uwagę na marginalną rolę, jaką wśród zainteresowań polskich naukowców odgrywały badania nad pomorską kulturą regionalną³⁴. W licznych publikacjach niemieckich etnografów natomiast wielokrotnie odnaleźć można było twierdzenia o odrębności kulturowej mieszkańców polskiego Pomorza. Ignorując wpływy słowiańskie na tym obszarze, uczeni ci udowadniali wybitnie germański charakter osadnictwa, który przejawiał się nie tylko w sztuce ludowej, tradycjach i obrzędach, lecz także w języku Kaszubów. Do naukowców popierających i argumentujących powyższe błędne twierdzenia należeli m.in. A. Haas, A. Treichel, K. Kaindel oraz F. Tetzner³⁵. Przy wsparciu Instytutu Zachodniosłowiańskiego Uniwersytetu Poznańskiego Instytut Bałtycki jako pierwsza placówka badawcza podjął energiczne kroki w celu rozwinięcia szerszych badań etnograficznych na polskim Pomorzu. Ich efektem były broniące słowiańskiego charakteru tych ziem publikacje Bożeny Stelmachowskiej, Adama Fischera, Adama Wrzoski, Józefa Gajka oraz Andrzeja Bukowskiego³⁶. W 1934 r. ukazała się również obszerna praca zbiorowa zatytułowana *Ka-*

³³ J. Borowik, *Pięć lat pracy...*, s. 21.

³⁴ W. Łęga, *Działalność Instytutu Bałtyckiego w zakresie badań etnograficznych*. „Pamiętniki Instytutu Bałtyckiego” 25 (1936), s. 102.

³⁵ B. Piotrowski, *W służbie nauki...*, s. 91.

³⁶ B. Stelmachowska, *Rok obrzędowy na Pomorzu*. Toruń 1933; też, *Stosunek Kaszub do Polski*. Toruń 1932 (tekst wykładu); A. Fischer, *Polskie grupy etniczne na Pomorzu*, W: *Polskie Pomorze*. T. I. Red. J. Borowik. Toruń 1929; tenże, *Kaszubi na tle etnografii Polski*. Toruń 1934; tenże, *Związek etnograficzny Pomorza z Polską*. Toruń 1930; A. Wrzoska, *Kaszubski przemysł ludowy*. Toruń 1937; J. Gajek, *Skład etniczny wielkiego Pomorza*. „Teki Pomorskie” 1938, z. 1–2, s. 8–12; A. Bukowski, *Związki Kaszub z Polską*. „Front Zachodni” 1936, z. 10.

szubi. Kultura ludowa i język, przetłumaczona rok później na język angielski, co było niewątpliwie sporym osiągnięciem instytutu³⁷.

Dużym wyzwaniem dla polskiej nauki było podjęte na zjeździe niemieckich geografów w Lipsku w 1921 r. postanowienie o niesposobowaniu decyzji kongresu wersalskiego w sprawie nowego podziału terytorialnego. Cztery lata później ustalili oni, iż w stosunku do odebranych terenów nadal używane będzie dawne nazewnictwo³⁸. W dziedzinie badań geograficznych dotyczących Pomorza Niemcy mogli się pochwalić niemałymi osiągnięciami. Wśród nich wymienić trzeba wydany przez uniwersytet w Greifswaldzie obszerny atlas gospodarczo-kulturalny, w którym wyeksponowano rolę żywiołu niemieckiego na tym obszarze³⁹. Inicjatorem badań Instytutu Bałtyckiego z zakresu geografii był prof. Uniwersytetu Poznańskiego Stanisław Pawłowski⁴⁰. Z jego inspiracji powstało wiele wartościowych prac będących odpowiedzią na tendencyjne ujęcie problematyki ziem pomorskich przez niemieckich uczonych. Wśród ich autorów wymienić należy Bogdana Zaborskiego, Antoniego Wrzosek, Stanisława Zwierz, Mieczysława Rybczyńskiego oraz Rajmunda Galona⁴¹.

W sprawozdaniu z 21 czerwca 1935 r. publikowane prace z zakresu historii Józef Bieniasz podzielił na kilka kategorii: wydawnictwa naukowe, ogólne, monograficzne, wydawnictwa o charakterze dydaktycznym oraz publikacje popularnonaukowe⁴². Do pierwszej z tych grup zaliczył m.in. pracę Wacława Sobieskiego *Walka o Pomorze*⁴³ oraz publikację *Osady holenderskie na nizinie Sartawicko-Nowskiej* autorstwa Zdzisława Ludkiewicza⁴⁴, wydaną w ramach działu *Monografie miast i wsi pomorskich*.

---

³⁷ *The Cassubian Civilisation*. London 1935.

³⁸ B. Piotrowski, *W służbie nauki...*, s. 107.

³⁹ *Wirtschafts- und verkehrsgeographischer Atlas von Pommern*. Greifswald 1934.

⁴⁰ Z. Pawłowski, *Prof. dr phil. Stanisław Pawłowski 1882–1940*. Poznań 2006, s. 31–43.

⁴¹ B. Zaborski, *Uwagi o typach planów wsi na Pomorzu*. Toruń 1934; A. Wrzosek, *Żywioł obcy w życiu gospodarczym Pomorza*. Gdynia 1937; tenże, *Z geografii komunikacyjnej Pomorza*. Toruń 1935; tenże, S. Zwierz, *Stosunki narodowościowe w rolnictwie pomorskim*. Gdynia–Toruń 1937; M. Rybczyński, *Drogi wodne na Pomorzu*. Toruń 1935; B. Zaborski, *Zarys morfologii północnych Kaszub*. Toruń 1933; R. Galon, *Dolina dolnej Wisły*. Toruń 1935.

⁴² J. Bieniasz, *Prace Instytutu Bałtyckiego w zakresie badań historycznych*. Toruń 1935, s. 3.

⁴³ W. Sobieski, *Walka o Pomorze*. Poznań 1928.

⁴⁴ Z. Ludkiewicz, *Osady holenderskie na nizinie Sartawicko-Nowskiej*. Toruń 1934.

Wśród wydawnictw ogólnych autor sprawozdania wymienił prace zbiorowe: *Polskie Pomorze*⁴⁵ oraz *Światopogląd morski*⁴⁶. Do tej kategorii należały również „Pamiętniki Instytutu Bałtyckiego”. Ich łamy dostępne były uczonym reprezentującym różne dziedziny nauki, a periodyk wydawano w trzech seriach: *Balticum*, *Dominium Maris* oraz *Zjazdy Pomorzoznawcze*. Pierwsza poświęcona była publikacjom dotyczącym regionalnych zagadnień wybrzeży Bałtyku, druga obejmowała prace traktujące o problematyce ekspansji gospodarczej Rzeczypospolitej w kierunku morskim, w ramach trzeciej drukowano referaty zgłoszone na kolejne zjazdy pomorzoznawcze. Ważną publikacją, która ukazała się w serii *Dominium Maris*, była praca zbiorowa pod redakcją Józefa Borowika, będąca głosem w dyskusji z naukowcami niemieckimi, zatytułowana *Obrona Pomorza*⁴⁷ i zawierająca rozprawy Henryka Bagińskiego, Stanisława Celichowskiego, Kazimierza Esden-Tempskiego, Czesława Klarnera, Eugeniusza Kwiatkowskiego, Teodozego Nosowicza, Alfreda Siebeneichena, Michała Siedleckiego oraz Mariana Turskiego. Podobne znaczenie miało kolejne wydawnictwo z serii *Balticum*, zatytułowane *Przeciw propagandzie korytarzowej*⁴⁸, także pod redakcją Józefa Borowika. Znaleźć tam można prace Tadeusza Bierowskiego, Adama Fischera, Józefa Kostrzewskiego, Mikołaja Rudnickiego, Emila Rueckera, Kazimierza Smogorzewskiego oraz Henryka Strasburgera.

Do publikacji należących do grupy wydawnictw monograficznych Józef Bieniasz zaliczył prace: Kazimierza Świąteckiego *Rozwój portu gdańskiego*⁴⁹, Bolesława Leitgebera *Port kopenhaski*⁵⁰ oraz Wojciecha Stopczyka *Handel międzynarodowy na Bałtyku*⁵¹.

Prace popularnonaukowe wydawane były natomiast w ramach serii historycznej *Biblioteczka Bałtycka*. Do czerwca 1935 r. w serii tej ukazały się: *Zarys dziejów Zakonu Krzyżackiego w Prusach* Stanisława Zajączkowskiego⁵² oraz *Antagonizm polsko-niemiecki w dziejach* Józefa Feldmana⁵³.

⁴⁵ *Polskie Pomorze*. T. I: *Ziemia i ludzie*. Red. J. Borowik. Toruń 1929.

⁴⁶ *Światopogląd morski*. Red. J. Borowik. Toruń 1934.

⁴⁷ *Obrona Pomorza*. Red. J. Borowik. Toruń 1930.

⁴⁸ *Przeciw propagandzie korytarzowej*. Red. J. Borowik. Toruń 1930.

⁴⁹ K. Świątecki, *Rozwój portu gdańskiego*. Toruń 1932.

⁵⁰ B. Leitgeber, *Port kopenhaski*. Toruń 1935.

⁵¹ W. Stopczyk, *Handel międzynarodowy na Bałtyku*. Toruń 1928.

⁵² S. Zajączkowski, *Zarys dziejów Zakonu Krzyżackiego w Prusach*. Toruń 1934.

⁵³ J. Feldman, *Antagonizm polsko-niemiecki w dziejach*. Toruń 1934.

Ostatnia kategoria wydawnictw Instytutu Bałtyckiego to „Komunikaty” utworzonego w 1931 r. Działu Informacji Naukowej. Drukowane w nakładzie 250 egzemplarzy, były niedostępne w sprzedaży, a przeznaczone dla współpracowników, a także instytucji rządowych i prasy. Do 1932 r. opublikowano 65 „Komunikatów”⁵⁴.

Ogółem w latach 1928–1939 dzięki zabiegom Instytutu Bałtyckiego ukazało się ponad 500 odrębnych pozycji, w tym 48 tomów „Pamiętnika Instytutu Bałtyckiego”, ponad sto odbitek poszczególnych rozpraw oraz 70 tomów *Biblioteczki Bałtyckiej*⁵⁵.

Kontrpropagandzie służyć miały również wydawane przez instytut ulotki, broszury, mapy i pocztówki⁵⁶.

Tezy zawarte w opracowaniach polskich uczonych najczęściej spotykały się z krytycznym przyjęciem sąsiadów zza zachodniej granicy⁵⁷. Propagandzie niemieckiej przeciwdziałać miało tłumaczenie polskiego dorobku naukowego na obce języki. W tym celu odrębnej publikacji wraz z obszernymi skrótami w języku francuskim doczekały się prace zamieszczone w pierwszym tomie *Polskiego Pomorza*: Józefa Kostrzewskiego *Kultura przedhistoryczna województwa pomorskiego*, Adama Fischera *Zarys etnograficzny województwa pomorskiego* oraz Juliusza Mikołajskiego i Adama Wodziczki *Zarys fizjograficzny Pomorza*. Wśród opracowań udostępnionych czytelnikom z innych państw europejskich wymienić należy także prace Józefa Widajewicza oraz Wacława Sobieskiego⁵⁸. Pomimo tych niewątpliwych osiągnięć polskiej nauki, w kwestii tłumaczeń prac na języki obce Instytut Bałtycki nie dorównywał niemieckim placówkom. Przyczyną tego

---

⁵⁴ J. Borowik, *Pięć lat pracy...*, s. 12.

⁵⁵ S. Potocki, *Działalność Instytutu Bałtyckiego przed i po II wojnie światowej*. „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” 1971, z. 15, s. 9.

⁵⁶ AAN, MSZ, sygn. B 24535: Trzecie Sprawozdanie złożone przez Dyрекcję na Walnym Zgromadzeniu Instytutu Bałtyckiego, 7.01.1930, k. 32.

⁵⁷ W. Recke, *Der Kampf um Pommerellen. Kritischer Bericht über das Buch von W. Sobieski: Walka o Pomorze, Posen 1928*. Danzig 1931 („Ostland-Schriften” 8); R. Olesch, *Pommern in der polnischen sprachwissenschaftlichen Literatur*. „Baltische Studien”, Neue Folge 40 (1938); E. Petersen, *Neueres Schrifttum zur Vorgeschichte des Ostens*. „Jomsborg” 1 (1937); tenże, *Die Germanen der jüngeren Bronzezeit als Herren der deutschen Ostseeküste*. „Forschungen und Fortschritte” 9 (1933); B. v. Richthofen, *Zum Stand der Vorgeschichtsforschung in Polen*. „Mannus” 17 (1924); A. Hillen-Ziegefeld, *Zur Geopolitik und Geschichte Ostpreußens*. W: *Kampf um Preußenland*. Hg. v. F. Heiß, A. Hillen-Ziegefeld. Berlin 1931 i in.

⁵⁸ J. Widajewicz, *The Western Slaves on the Baltic*. Toruń 1936; W. Sobieski, *Kampf um die Ostsee*. Lipsk 1933.

stanu rzeczy były przede wszystkim znacznie większe zasoby finansowe, które mieli do dyspozycji Niemcy.

Naukowo-propagandowy charakter instytucji szybko wzbudził zainteresowanie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, pragnącego wykorzystać jej działalność w celu odparcia argumentów, na których opierali się zwolennicy haseł rewizjonistycznych. Dlatego też, w zamian za stałe subwencje, ministerstwo zagwarantowało sobie wpływ na pracę Instytutu Bałtyckiego, czerpiąc jednocześnie z dorobku związanych z nim badaczy⁵⁹.

Głównemu celowi, jakim była popularyzacja tematyki pomorskiej oraz bałtyckiej, służyły organizowane przez instytut konkursy na najlepsze prace seminaryjne, magisterskie czy doktorskie. Niestety, jak w sprawozdaniu z pięcioletniej działalności placówki donosił sam Józef Borowik, odzew na proponowane formy wsparcia był niewielki. Pierwszym, ogłoszonym jeszcze przez dyrektora Stanisława Srokowskiego konkursem związanym z polskim Pomorzem nie zainteresował się nikt, natomiast w odpowiedzi na ogłoszenie drugiego konkursu – na temat uprzemysłowienia Gdyni – wpłynęły zaledwie cztery prace, i to na bardzo niskim poziomie naukowym⁶⁰. Informacje te wskazują na to, iż tematyka pomorska nie należała do popularnych, a zagadnienia leżące w centrum zainteresowania badaczy związanych z działalnością Instytutu Bałtyckiego były w dużym stopniu nieznanie polskiej nauce. Drugą niesprzyjającą okolicznością był z pewnością brak ośrodków zajmujących się pracą badawczą na samym Pomorzu, dla których zagadnienia dotyczące tego terytorium odgrywałyby kluczową rolę. W 1932 r. Instytut Bałtycki wysłał do polskich placówek naukowych rodzaj ankiety, w której zwracał się z pytaniem o badania z zakresu handlu morskiego, stosunków portowych i żeglugi. W odpowiedzi uzyskano informację, iż żaden z ośrodków nie zajmuje się tą tematyką⁶¹. Wobec takich faktów tym bardziej wzrasta znaczenie pionierskiej działalności instytutu w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Znacznie większym zainteresowaniem cieszyła się natomiast oferta wsparcia finansowego, oferowanego przez placówkę w formie zwrotu kosztów pomocy

---

⁵⁹ AAN, MSZ, sygn. B 24535: Notatka z konferencji w sprawie Instytutu Bałtyckiego, 4.09.1930, k. 119.

⁶⁰ J. Borowik, *Pięć lat pracy...*, s. 14.

⁶¹ B. Piotrowski, *W służbie nauki...*, s. 200.

naukowych, przejazdu i pobytu w trakcie przeprowadzania kwerendy dotyczącej tematyki pomorskiej, a także w formie honorariów autorskich⁶².

Instytut Bałtycki pełnił również funkcję ośrodka organizacyjnego dla studiów pomorzoznawczych. W styczniu 1930 r. podjęto się nowego przedsięwzięcia, jakim była akcja odczytowa. W pięciodniowym kursie zorganizowanym w Toruniu dla przedstawicieli prasy, nazwanym „rekolekcjami toruńskimi”, wzięło udział stu słuchaczy oraz 23 prelegentów, głównie ze środowiska akademickiego. Zainteresowanie tą formą popularyzacji wiedzy na temat Pomorza okazało się tak duże, iż akcję ponowiono, organizując w Gdyni cykl dwunastu odczytów pod ogólnym tytułem *Światopogląd morski*. Tym razem liczba słuchaczy, którzy wzięli udział w pięciu spotkaniach, wyniosła ogółem 1354 osoby, a wpływy ze sprzedaży biletów wstępu osiągnęły kwotę 1200 zł⁶³.

W tymże 1930 r. podjęto kolejną nową inicjatywę, jaką były Naukowe Zjazdy Pomorzoznawcze. W toku obrad pierwszego z nich, w Gdańsku 9 marca, zdecydowano o powołaniu ośrodka informacyjno-naukowego do zwalczania wrogiej Polsce, niemieckiej propagandy rewizjonistycznej. W tym celu powstały rok później Dział Informacji Naukowej prowadził bieżącą bibliografię oraz gromadził materiały niezbędne do pracy badawczej dotyczącej zagadnień pomorskich. Oprócz tego dużym wsparciem dla prac Instytutu Bałtyckiego było archiwum wycinków prasowych oraz biblioteka gromadząca prace z zakresu problematyki będącej głównym obiektem zainteresowania naukowców związanych z placówką. Stan jej księgozbioru na dzień 1 kwietnia 1932 r. wynosił 1468 tomów publikacji zwartych oraz wydawnictw periodycznych, a także 11 atlasów oraz 32 egzemplarze map i planów⁶⁴.

Objęcie z dniem 1 grudnia 1927 r. stanowiska dyrektora Instytutu Bałtyckiego przez ichtiologa Józefa Borowika przyczyniło się do zmiany w kierunkach pracy tej instytucji. Nie rezygnując z problematyki Pomorza oraz sąsiednich ziem, uczeni związani z instytutem w większym stopniu zainteresowali się zagadnieniami z dziedziny skandynawistyki⁶⁵. Duży wpływ miało tu również podpisanie 26 stycznia 1934 r. polsko-niemieckiej deklaracji o niestosowaniu przemocy we wzajemnych stosunkach, przyniosła ona bowiem odprężenie w relacjach między

⁶² J. Borowik, *Pięć lat pracy...*, s. 15.

⁶³ Tamże, s. 20.

⁶⁴ Tamże, s. 18.

⁶⁵ T. Cieślak, *Działalność Instytutu Bałtyckiego w okresie międzywojennym*. „Komunikaty Instytutu Bałtyckiego” 1978, z. 27/28, s. 113.

obu krajami i przyczyniła się do rozszerzenia programu badawczego Instytutu Bałtyckiego o inne zagadnienia⁶⁶. Przeniesienie w 1937 r. tej instytucji naukowej do Gdyni ugruntowało pozycję skandynawistyki wśród poruszanych zagadnień⁶⁷.

W listopadzie 1937 r. odbyło się zebranie zarządu Instytutu Bałtyckiego, na którym postanowiono szerzej uwzględnić problematykę bałtycko-skandynawską w pracy badawczej⁶⁸. Decyzja ta podyktowana była aktywnością nauki niemieckiej na tym obszarze, narastającą zwłaszcza po przejęciu władzy przez partię narodowosocjalistyczną. W 1921 r. powołano do życia Towarzystwo Nordyckie (*Nordische Gesellschaft*) z siedzibą w Lubece, którego głównym celem było działanie na rzecz rozwijania niemiecko-skandynawskiej współpracy kulturalnej oraz politycznej zgodnie z ideą „wspólnoty krwi i rasy”. Jego filie powstały m.in. w Danii, Norwegii, Szwecji i Finlandii, a w samej III Rzeszy ich liczba w 1940 r. sięgała czterdziestu⁶⁹. Wraz z objęciem władzy przez NSDAP główny ideolog nazizmu Alfred Rosenberg przejął nadzór nad pracami Towarzystwa Nordyckiego. Propagandzie niemieckiej na terenie Skandynawii służyły jego wydawnictwa, takie jak miesięcznik „Der Norden”, publikowany co tydzień „Pressedienst Nord” oraz „Wirtschaftswart Nord”. Oprócz tego, dzięki aktywności Północno- i Wschodniemieckiej Wspólnoty Badawczej (*Nord- und Ostdeutsche Forschungsgemeinschaft*), ośrodki naukowe w Królewcu, Kilonii i Greifswaldzie podjęły szczegółowe badania nad krajami północnej Europy⁷⁰.

Dążenie do przeciwdziałania ofensywie niemieckiej nauki zrodziło inicjatywę redagowania czasopisma naukowego w języku angielskim, skierowanego do krajów anglosaskich, skandynawskich i bałtyckich, prezentującego odmienny od niemieckiego punkt widzenia na zagadnienia pomorskie i bałtyckie. W związku z tymi planami Józef Borowik odbył liczne podróże do krajów nordyckich oraz bałtyckich, by ożywając w ten sposób kontakty intelektualne Polski z tym regionem, uzyskać poparcie zagranicznego świata nauki dla tej idei. O rezul-

⁶⁶ S. Potocki, *Tradycje i perspektywy rozwojowe skandynawistyki w Polsce*. Tamże, 1972, z. 16, s. 75.

⁶⁷ S. Potocki, *Gdynia w pracach Instytutu Bałtyckiego*. Tamże, 1969, z. 23, s. 6.

⁶⁸ B. Piotrowski, *W służbie nauki...*, s. 259.

⁶⁹ *Den tyska propagandan i Sverige under krigsåren 1939–1945. Statens offentliga utredningar*. Stockholm 1946, s. 17.

⁷⁰ B. Hajduk, *Problematyka skandynawska w działalności Instytutu Bałtyckiego*. W: *Osiemdziesiąt lat Instytutu Bałtyckiego. Materiały konferencji naukowej z 29 listopada 2005 r.* Red. Cz. Ciesielski. Gdańsk 2006, s. 36.

tatach jednej z nich pisał w swoim sprawozdaniu: *Podczas pierwszej podróży w 1934 r. – nie mówiąc o ogólnej atmosferze powściągliwości i powątpiewania co do realności zarysowanego przez Instytut planu wydawniczego – spotkałem się jednak na ogół na terenie skandynawskim z bardziej dojrzałą i na ogół bardziej sympatyczną oceną zamierzeń, niż w państwach bałtyckich. Na przykład nie było wiele trudności w znalezieniu osób ze środowiska uniwersyteckiego do komitetu redakcyjnego ani w Danii ani w Szwecji – natomiast przez dłuższy czas nikt absolutnie nie chciał ryzykować w krajach bałtyckich. [...] W Szwecji i Danii przyjęto wydawnictwo z dużym zainteresowaniem, co pozwoliło znacznie rozszerzyć krąg znajomości w tych krajach i ugruntować pozytywną opinię o organizacji i zasobach Instytutu Bałtyckiego⁷¹. Wizyty dyrektora w tych państwach były niezwykle częste; większość z nich przypadła na drugą połowę lat trzydziestych ubiegłego wieku.*

Efektom osobistych zabiegów Józefa Borowika było powołanie w 1935 r. kwartalnika Instytutu Bałtyckiego w języku angielskim, zatytułowanego „Baltic Countries”. Na łamach pisma w pierwszej kolejności publikowano artykuły z zakresu historii, geografii i ekonomii, dotyczące poszczególnych krajów regionu bałtyckiego (Litwy, Łotwy, Estonii, Danii, Szwecji, Norwegii, Finlandii, Rosji i Niemiec), a celem periodyku było propagowanie dorobku autorów w krajach anglosaskich. Szczególny nacisk położono na nawiązanie i umocnienie kontaktów między uczonymi i instytucjami prowadzącymi badania naukowe odnośnie do zagadnień historycznych, geograficznych i gospodarczych w poszczególnych krajach. Kolejnym celem było pogłębienie współpracy kulturalnej i naukowej między narodami żyjącymi nad Bałtykiem, co w konsekwencji miało wpłynąć korzystnie na zbliżenie polityczne i gospodarcze⁷². Osobiste zabiegi dyrektora placówki zyskały poparcie Ministerstwa Spraw Zagranicznych, które, jak czytamy w piśmie z 1931 r., *przywiązuje wielką wagę do rozbudowy kontaktów, jakie Instytut Bałtycki posiada z zagranicznymi sferami naukowymi⁷³.*

Według sprawozdania z pierwszego okresu działalności wydawniczej czasopisma, autorów publikujących na jego łamach było 99, z czego 52 to cudzo-

---

⁷¹ AAN, MSZ, sygn. B 18696: Sprawozdanie z trzeciej podróży okrężnej Dyrektora Instytutu Bałtyckiego do państw bałtyckich i skandynawskich, 1937, k. 16.

⁷² Tamże, sygn. B 18695: Sprawozdanie z pierwszego okresu działalności wydawniczej czasopisma „Baltic Countries” wydawanego przez Instytut Bałtycki, 1935, k. 174.

⁷³ Tamże, sygn. B 24535: Pismo MSZ do Instytutu Bałtyckiego, 10.01.1931, k. 201.

ziemcy, w tym dziesięciu narodowości duńskiej⁷⁴. Stanowili oni najliczniejszą reprezentację obok szwedzkiej. Do współpracy udało się zachęcić m.in. historyka Eliasa Heckschera, krytyka literackiego Adolfa Schücka, ekonomistę Thomasa Brinneya, a także docenta ekonomii Jørgena Pedersena, przewodniczącego Towarzystwa Filologiczno-Historycznego (*Det Filologisk-Historiske Samfund*) w Kopenhadze Esberna Spang-Hanssena, pracownika Duńskiego Muzeum Narodowego (*Nationalmuseet*) dr. Poula Nørlunda, doktora ekonomii Mariusa Gormsena oraz ówczesnego doktoranta geografii Johannes Humluma.

W 1937 r. nazwę czasopisma zamieniono na „Baltic and Scandinavian Countries”, by tym samym zaakcentować zainteresowanie regionem skandynawskim i szerzej uwzględnić problematykę nordycką. Polska edycja nosiła tytuł „Jantar”. Ogółem w latach 1928–1939 dzięki zabiegom Instytutu Bałtyckiego ukazały się trzy numery kwartalnika „Jantar” oraz 13 zeszytów kwartalnika w języku angielskim⁷⁵.

W przededniu drugiej wojny światowej współpracownicy Instytutu Bałtyckiego wciąż snuli dalekosiężne plany badawcze. W 1934 r. liczba tych współpracowników wzrosła do 110 osób, związanych z 24 różnymi instytucjami naukowymi⁷⁶, co stanowi ewidentny dowód dynamicznego rozwoju placówki. Między innymi zamierzano opublikować monografię o Gdyni oraz drugi tom o Prusach Wschodnich, pracowano nad wielkim atlasem historycznym Pomorza. Agresja III Rzeszy na Polskę w 1939 r. położyła kres tym ambitnym planom.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego Instytut Bałtycki należał do nielicznego grona polskich placówek badawczych rozwijających aktywną działalność naukowo-propagandową. W sytuacji niemieckiej presji ekonomicznej i nacisków politycznych był w stanie podjąć nierówną walkę w „naukowej obronie” Pomorza. Pomimo ograniczonych środków finansowych i braku etatowych pracowników jego znaczący wkład w rozwój polskiej nauki jest niezaprzeczalny. W tej swoistej „wojnie mózgów”, jak rywalizację tę określa Bernard Piotrowski, instytut zyskał szacunek i uznanie w Europie, a w oczach samych Niemców stanowił niebezpiecznego adwersarza. Dowodem na to może być zarządzona w 1933 r. konfiskata książki Wacława Sobieskiego *Der Kampf um die Ostsee* w księgarni w Lipsku, jako pozycji zakazanej⁷⁷. Choć skalą swojej działal-

⁷⁴ Tamże, sygn. B 18695: Sprawozdanie z pierwszego okresu działalności..., k. 174.

⁷⁵ S. Potocki, *Działalność Instytutu Bałtyckiego...*, s. 9.

⁷⁶ Tamże, s. 7.

⁷⁷ Tamże, s. 9.

ności Instytut Bałtycki nie dorównywał niemieckim ośrodkom badawczym, to w czasach, gdy nauka służyła polityce i propagandzie, jego pionierska działalność zasługuje na najwyższe uznanie.

DAS OSTSEEINSTITUT 1925–1939

ZUSAMMENFASSUNG

In Folge der für Deutschland ungünstigen territorialen Entscheidungen nach der Beendigung des Ersten Weltkrieges haben die revisionistischen Ansichten unter politischen Sprüchen dieses Landes auf die Dauer Einzug gehalten. Sie hatten mehrmals die Begründung in den Forschungen, die von Gelehrten geführt wurden, welche um die dynamisch handelnden Zentren, wie Institut für ostdeutsche Wirtschaft an der Albertus-Universität in Königsberg, Institut für Weltwirtschaft und Seeverkehr an der Universität Kiel, Osteuropa-Institut in Breslau oder das Deutsche Ausland-Institut in Stuttgart, zusammengeschlossen waren. Die Ergebnisse ihrer Arbeit haben oft die Anforderungen des Objektivismus nicht erfüllt, indem sie dem politischen Kampf und der Propaganda gedient haben.

In Bezug auf die eingetretene Situation wurde aus der Initiative der Gelehrten aus dem Milieu der Posener Universität sowie des Verbandes für die Verteidigung von Westlichen Grenzgebieten (*Związek Obrony Kresów Zachodnich*) am 31. August 1925 das Ostseeinstitut (*Instytut Bałtycki*) ins Leben gerufen. In der Intention der Gründer war seine Hauptaufgabe die Untersuchung von Wirtschafts-, Politik- und Nationalverhältnissen der Ostseeküste in der Verteidigung der polnischen Interessen. Seine Mitglieder haben sich zwecks der wirksamen Bekämpfung der deutschen Propaganda verpflichtet, die Wissenschaftsmaterialien zu sammeln und zu erfassen, die Arbeitsräume und Bibliotheken zu unterhalten, breite Öffentlichkeit, die Regierungsfaktoren sowie Wirtschaftsorganisationen über die Ergebnisse der geführten Untersuchungen durch die Veröffentlichung von Wissenschaftsarbeiten und die Organisation von Diskussionsversammlungen zu informieren. Eine besondere Beachtung verdient die Verlagstätigkeit des Instituts. In den Jahren 1928–1939 wurden dank seiner Tätigkeit insgesamt über 500 getrennte Publikationen und 13 Hefte von der Vierteljahresschrift in der englischen Sprache unter dem Titel „Baltic Countries“ (ab 1937 „Baltic and Scandinavian Countries“) veröffentlicht.

Im Jahre 1934 betrug die Zahl der mit dem Institut zusammenarbeitenden Wissenschaftler 110 Personen, welche mit 24 Wissenschaftseinrichtungen aus Polen, skandinavischen Ländern, Ostseeländern und England verbunden waren. Das Ostseeinstitut hat wegen der geringen finanziellen Mittel, über welche es verfügte, keine etatmäßigen

---

Mitarbeiter gehabt. Die Ausnahme hat der Direktor von der Einrichtung gebildet. Die Übernahme dieser Stelle von dem Ichthyologen Józef Borowik im Jahre 1927 hat die Erweiterung der Tätigkeit des Institutes, welches eine besondere Rolle in der Geschichte der polnischen Wissenschaft in dem Zeitraum der zwanzigjährigen Zwischenkriegszeit spielte, beeinflusst. Trotz der Probleme am Anfang der Tätigkeit war es ein einziges in Polen, sich dynamisch entwickelndes Zentrum von wissenschaftlichen Forschungen im Bereich von Pommern, Ostsee und seinen Küsten mit dem europäischen Umfang.

Übersetzt von Kamila Faszczka